

FAKTABLAD OM

Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar

Med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar menar man svårigheter som har sin grund i hur hjärnan arbetar och fungerar. De ger sig till känna under barndomen och påverkar individens vardag i betydande grad. Gemensamma drag är inlärningsproblem och svårigheter i det sociala samspelet, men det råder stora variationer när det gäller graden av störning och hur den kommer till uttryck.

Den sammanfattande beteckningen neuropsykiatriska funktionsnedsättningar används idag för diagnoser och tillstånd såsom ADHD, DAMP, Tourettes syndrom, autism, Aspergers syndrom, språkstörningar, dyslexi och tvångssyndrom. Funktionsnedsättningarna är närbesläktade och överlappar ofta varandra.

Vilken sorts svårigheter gäller det?

Många av dem som får en neuropsykiatrisk diagnos har större problem än andra inom följande områden:

- att reglera sin uppmärksamhet
- impuls kontroll och aktivitetsnivå
- att samspela med andra människor
- inläring och minne
- att uttrycka sig i tal och skrift
- kontrollera motoriken

Dessa svårigheter har många människor i större eller mindre grad. När svårigheterna är så stora att de kraftigt påverkar individens utveckling och möjligheter att fungera i samhället blir de en funktionsnedsättning.

Hur kan det bli så?

Alla människor är olika. Vi är olika långa, har olika anletsdrag, olika stora händer och fötter etc. På samma sätt är vi olika inuti. Vissa människor är musikaliska, andra inte. Det syns inte utanpå, det har med hjärnans funktion att göra. På motsvarande sätt har vissa människor bättre respektive sämre förutsättningar att reglera uppmärksamhet, impulsivitet, aktivitetsnivå, socialt samspel m.m. Vi föds med olika förmågor, som naturligtvis i viss mån går att utveckla genom gynnsam miljö med lagom och rätt stimulans, men förutsättningarna från

början är olika hos olika människor. Vissa funktioner är också viktigare än andra för hur livet kommer att bli.

Hur visar sig funktionsnedsättningarna?

För vissa barn märks det tydligt redan tidigt att det finns problem, andra har lindrigare svårigheter som bara kommer till uttryck i vissa situationer. Hos det lilla barnet kan ett tidigt tecken vara att barnet inte lär sig tala i förväntad tid. En del barn är påtagligt överaktiva, vilket brukar bli än mer tydligt då barnet börjar i förskolan. Barnet springer runt, hoppar från en aktivitet till en annan, hamnar lätt i konflikter med andra barn och ter sig allmänt splittrat. Vissa barn kan få häftiga utbrott och ofta förstår inte omgivningen varför. Andra barn kan vara alldeles för passiva, drömmande och ibland tidvis avskärmade. Att inte förstå sig på hur man anpassar sig i en grupp är vanligt och många barn vet inte hur man gör när man leker. En del barn är motoriskt klumpiga.

I skolan

Ibland är det först i samband med skolstarten som problemen börjar synas. I skolan ställs särskilda krav på att kunna anpassa sig och följa uttalade och outtalade regler. Dessa krav och förväntningar blir större ju äldre barnet blir och därigenom kan ett barns beteendeproblem bli tydligare med åren. Kamratkonflikter är vanligt. Många barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har inläringssvårigheter. Dessa kan ha olika bakgrund: läs- och skrivsvårigheter, svårigheter att förstå, koncentrationssvårigheter m.m. Konflikter i samband med läsläsning är vanligt. En del barn är lite udda och har ovanliga intressen som de gärna sysselsätter sig med ensamma.

I tonåren

I tonåren behöver dessa barn än mer uppmärksamhet och vägledning. Konsekvenserna av deras problem är i allmänhet uppenbara med dåligt självförtroende som följd. En del tonåringar lider av depressioner och utanförskap. De impulsiva barnen kan lätt hamna i olämpliga kamratgäng, med risk för socialt gränsöverskridande beteenden och ibland kriminella handlingar. De mer inåtvända blir alltmer ensamma, såvida de inte via sina intressen kan upprätthålla kamratkontakter.

När den påfrestande tonårstiden är över upplever många en förbättring. De som fått rätt hjälp och stöd lär sig så småningom att förstå sig själva och att klara vardagslivet allt bättre. Det är emellertid viktigt att framhålla att problemen inte växer bort. Det handlar snarare om att en ökad mognad och livserfarenhet hjälper individen att kompensera sina brister. Undersökningar som följer upp vuxna med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar visar dock att många p.g.a. stresskänslighet och anpassningsproblem är sjukskrivna eller förtidspensionerade.

Orsaker

De neuropsykiatriska diagnoserna är s.k. funktionsdiagnoser. Det betyder att diagnoserna bygger på kriterier som har utgångspunkt i hur individen fungerar inom vissa områden, såsom t.ex. förmåga till uppmärksamhet, socialt samspel etc. Det är vetenskapligt framtagna kriterier. För att en person skall kunna sägas uppfylla kriterierna för en diagnos måste en utredning av ett specialistteam vara gjord.

Den neuropsykiatriska diagnosen säger ingenting om bakomliggande orsak till svårigheterna. Genom forskning vet vi idag en hel del om vad som kan ligga bakom, men det finns också mycket som återstår att ta reda på. Det är vanligt att liknande svårigheter finns hos andra familjemedlemmar och släktingar. De behöver inte vara av exakt lika karaktär och de kan ha olika svårighetsgrad hos olika personer. Det betyder att det finns en genetisk (ärfilig) benägenhet för neuropsykiatriska svårigheter i vissa släkter. Barnet kan också ha utsatts för påfrestningar under graviditeten, förlossningen eller i nyföddhetsperioden.

Ibland fungerar inte moderkakan optimalt och barnet får

otillräckligt med näring. Ibland föds barnet för tidigt. Det kan också inträffa sjukdomar under nyföddhetstiden t.ex. hjärnhinneinflammation. Detta brukar man tala om som riskfaktorer. Men de flesta barn som har varit utsatta för någon riskfaktor under graviditet eller förlossning utvecklas alldeles normalt. Det finns vissa sjukdomar och tillstånd där symtomen är av den art och grad att kriterierna för en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kan vara uppfyllda. Det gäller vissa kromosomavvikelser, epilepsi, vissa ämnesomsättnings-sjukdomar m.m. Det är dock förhållandevis sällan man finner någon bakomliggande medicinsk sjukdom.

Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar orsakas inte av dålig uppväxtmiljö. En ogynnsam omgivning kan dock göra att svårigheterna förvärras. Det uppstår lätt negativa spiraler med relationsproblem och dålig självkänsla hos föräldrar och barn som följd. Men det fungerar också tvärtom. En bra miljö med förstående anhöriga, vänner, lärare, chefer och arbetskamrater underlättar och minskar symtomen samt gör det lättare att leva med de problem som trots allt finns.

Stödande omgivning

Vad kan då omgivningen göra? De svårigheter som barn, ungdomar och vuxna med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har syns inte utanpå. Det leder ofta till problem. De får förväntningar och krav från omgivningen som om de inte hade dessa svårigheter. För många människor blir deras reaktioner och känslor obegripliga. När det gäller barn och ungdomar är det alltid de vuxna som har ansvaret. Det är deras ansvar att skaffa sig kunskap så att varje barn blir begripligt. Det är också de vuxnas ansvar att skaffa sig verktyg för att hantera barnet. Detta är oftast lättare sagt än gjort. Det finns fortfarande stora brister i omhändertagandet av barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i samhället. Att ha ett osynligt handikapp är svårt även för den vuxne. Många behöver hjälp och stöd i vardagen för att klara kontakten med socialtjänst, sjukvård, försäkringskassa och arbetsgivare. En målsättning för Riksförbundet Attention är att varje människa ska ha rätt att få växa upp och leva i en miljö som är kärleksfull, där man respekteras och får utvecklas utifrån sina egna förutsättningar.

Attentions alla faktablad finns att köpa i en faktabladssamling, se www.attention-riks.se/butik

Faktablad 1:1, uppdaterat i september 2012 ©. Texten är skriven av överläkare Kerstin Dahlström i samarbete med Riksförbundet Attention, läs mer på www.attention-riks.se